

Падіння дому Асадів

Близький Схід знову переживає зміни, які вимагають від усіх – і переможців, і переможених – перегляду своєї політики

Швидкий крах династії Асадів у Сирії, яка правила цією країною 54 роки, щойно змінив геополітичний ландшафт Близького Сходу. Блискавичний наступ ісламістських загонів «Хайят Тахрір аш-Шам» (ХТШ) застав зненацька всіх сусідів Сирії – і решту світу. Новина, що президент Башар Асад утік до Росії, підтверджує стару істину щодо воєн: непередбачувані наслідки можуть сягати далеко за межі театру воєнних дій.

7 жовтня 2023 року ХАМАС провів атаку на ізраїльські цивільні поселення на кордоні з сектором Газа, спровокувавши бурю на Близькому Сході. Безжалісний наступ Ізраїлю з метою знищити ХАМАС у Газі та «Хезболлу» в Лівані практично покінчив з «віссю опору» Ірану, а тим часом США і Велика Британія розбомбили підтримуваних Іраном хуситів у Ємені у відповідь на їхні атаки на лінії міжнародного судноплавства.

Громадянська війна в Сирії почалася 2011 року, коли режим Асада жорстко придушив мирні протести «Арабської весни». Але бої майже припинилися після 2015 року, коли втручання Росії (і допомога з боку Ірану та «Хезболли») змінило хід війни на користь Асада. Однак сьогодні, коли іранські проксі-сили знищені, а російський бойовий потенціал виснажився, тому що Росія загрузла в Україні, повстанці побачили свій шанс.

За допомогою Туреччини і, мабуть, Катару повстанці легко прорвали несподівано слабку оборону режиму: армія Асада капітулювала без бою. Коли іранські та російські покровителі Асада поспіхом евакуювали свої сили, кинувши його напризволяще, режим, що спирався на тортури і масові вбивства, перестав вселяти страх.

Кінець альянсу Ірану із Сирією, яка була його головним оплотом в арабському світі, змінить регіональний баланс сил. За два дні до втечі Асада колишній віце-президент Ірану Мохаммад Алі Абтахі заявив,

що падіння сирійського уряду «стало б однією з найзначніших подій в історії Близького Сходу. «Опір у регіоні залишиться без підтримки. Ізраїль перетвориться на домінуючу силу», – сказав він.

Так чи інакше на аль-Джулані очікують серйозні політичні труднощі

Назва «Хайят Тахрір аш-Шам» означає «звільнення Леванту». Згідно з політичною термінологією раннього халіфату, ця територія включає Сирію, Ліван, Йорданію і Палестину. Проте лідер ХТШ Абу Мухаммад аль-Джулані намагається представити себе новим типом ісламіста. Він явно зробив необхідні висновки з провалів «Аль-Каїди» та «Ісламської держави» (ІДІЛ) і тепер позиціонує себе як прагматика, який прагне лише «звільнення Сирії від репресивного режиму».

Ознакою цього нового прагматизму став відданий аль-Джулані наказ своїм бійцям дозволити прем'єр-міністрові Сирії, Мухаммаду Газі аль-Джалалі, продовжувати керівництво держорганами аж до їхньої офіційної передачі, тоді як ІДІЛ влаштував би масові страти солдатів і чиновників.

І все ж аль-Джулані керує жорсткою, ісламістською організацією. Ті, хто очікує, що Туреччина зуміє пом'якшити екстремізм ХТШ, виходять з того, що аль-Джулані – це слухняний солдат Туреччини. Так чи інакше на аль-Джулані очікують серйозні політичні труднощі. Йому доведеться розбиратися з безліччю конкуруючих бойових загонів, які об'єдналися лише заради повалення Асада, а також з курдськими силами, які поспішили взяти під контроль нові території на сході Сирії, незважаючи на атаку з боку турецьких військ на півночі.

Президент Туреччини Реджеп Таїп Ердоган вважає, що амбіції сирійських курдів загрожують спровокувати націоналістичний заколот курдських громад у самій Туреччині. У 2019 році Ердоган направив війська, щоб створити 30-кілометрову «зону безпеки» на півночі Сирії та відтіснити курдських бійців подалі від турецького кордону – саме там курди, скориставшись громадянською війною, консолідувалися в автономний анклав.

Незважаючи на хронічний конфлікт із сирійськими курдами,

Аль-Джулані доведеться добряче постаратися, щоб знайти компроміс між бажанням курдів зберегти автономію та амбіціями Туреччини, яка хоче утримувати їх

*Ердоган вважає падіння
Асада великим
досягненням*

подалі від своїх кордонів. Чи змиритися Ердоган із розширенням курдських територій, які він називає загрозою національній безпеці Туреччини? Чи дозволить аль-Джулані, який бажає отримати загальнонаціональну підтримку, Туреччині вести війну проти курдів рівно в той момент, коли він намагається сформувати з ними правлячу коаліцію і захистити територіальний суверенітет Сирії?

Незважаючи на хронічний конфлікт із сирійськими курдами, Ердоган вважає падіння Асада великим досягненням. Він із захопленням стежив за наступом повстанських сил. «Ідліб, Хама, Хомс, а мета, звичайно ж, Дамаск... Ми бажаємо, щоб цей марш у Сирії тривав без інцидентів», – заявив він після п'ятничної молитви в Стамбулі.

Роками Ердоган і його катарські союзники підтримували ісламістські угруповання на Близькому Сході. Ердоган вважав, що змагається з Іраном у формуванні моделі ісламської демократії, яка візьме гору в мусульманських країнах: шиїтський фундаменталізм або помірніший, турецький варіант. Тепер він упевнений, що отримав шанс побудувати турецьку модель у сусідній країні.

Хоча сирійські повстанці багато чим зобов'язані ізраїльтянам, які створили їм умови для успіху, Ізраїль не має жодних ілюзій з приводу своїх нових сусідів. Аль-Джулані народився в Сирії на Голанських висотах (тому його і звуть аль-Джулані, або інакше аль-Голані), захоплених Ізраїлем під час війни 1967 року. У 2019-му президент США Дональд Трамп визнав їх анексію і суверенітет Ізраїлю.

*Ключові союзники США
в регіоні воліли б, щоб
Асад залишався при
владі, побоюючись, що
контрольована
ісламістами Сирія може
стати гаванню для
тероризму*

На тлі маршу повстанців на Дамаск Ізраїль, не гаючи часу, розгорнув бойові частини вздовж сирійського кордону. Ізраїль занепокоєний потенційними вилазками озброєних угруповань на Голанські висоти та спробами нападу на друзькі села на сирійському боці кордону, мешканці яких мають родичів у селах на ізраїльському боці. Оскільки пам'ять про події 7 жовтня скрізь в Ізраїлі ще дуже свіжа, ніхто не ігнорує збройові арсенали в руках ісламістів на кордоні.

Утім, не можна недооцінювати зарозумілу самовпевненість прем'єр-міністра Ізраїлю Біньяміна Нетаньягу. Якщо впала сирійська тиранія, чому б не спробувати повалити й іранську? Нетаньягу вже не втримався від спокуси піти далі, не обмежуючись лише заходами оборони. За його словами, угода 1974 року про розподіл сил між Ізраїлем і Сирією більше не діє, і тому він наказав ізраїльським військам захопити контроль над сирійською частиною гори Хермон, а також над буферною зоною, розташованою на суверенній сирійській території, і прилеглими до неї висотами.

Ключові союзники США в регіоні також стурбовані. Вони теж воліли б, щоб Асад залишався при владі, побоюючись, що контрольована ісламістами Сирія може стати гаванню для тероризму. Вони добре знали режим Асада, який виглядав краще, ніж уряд бунтівних ісламістів, яким би поміркованим він себе не уявляв. Але Асада повалено. Близький Схід знову перебуває в стані радикальних змін, які вимагатимуть від усіх – і переможців, і переможених – рекалібрування своєї політики.

(c) Project Syndicate 2024

Шломо Бен-Амі

Шломо Бен-Амі (Shlomo Ben-Ami) – колишній міністр закордонних справ Ізраїлю, є віцепрезидентом Міжнародного центру за мир у Толедо та автором книги «Пророки без честі: Саміт у Кемп-Девіді 2000 року та кінець рішення про дві держави» («Prophets without Honor: The 2000 Camp David Summit and the End of the Two-State Solution», Oxford University Press, 2022).

